

Mentor van nu

*De mentor als hart van
de leerlingbegeleiding*

Klaas Jan Terpstra en
Herberd Prinsen

De
praktijkgids
voor
mentoren

Mentor van nu

De mentor als hart van de leerlingbegeleiding

Mentor van nu

*De mentor als hart van de
leerlingbegeleiding*

Klaas Jan Terpstra en Herberd Prinsen

Auteurs: Klaas Jan Terpstra, Osmo Consult en Herberd Prinsen, HPC
Ontwerp omslag en binnenwerk: Twin Media bv, Sanna Terpstra
Vormgeving en opmaak: Twin Media bv, Sabine Pouwels
Illustraties: Klaas Jan Terpstra
Eindredactie: Liesbeth Sollie

Onderwijs van nu is een kennisplatform voor iedereen die met leerlingen of studenten werkt. Het biedt allerlei mogelijkheden waarmee je direct aan de slag kunt. Bijvoorbeeld een bibliotheek met artikelen en kennislinks, voorbeeldfilmpjes van lessen van docenten, tips voor het voeren van begeleidingsgesprekken en het omgaan met lastige situaties in de klas. In de webwinkel kun je vakliteratuur bestellen waarmee je direct in de praktijk aan de slag kunt. www.onderwijsvannu.nl

Osmo Consult verzorgt trainingen en opleidingen, voornamelijk binnen het onderwijs. Osmo Consult werkt daarbij samen met HPC. Daarnaast geeft Osmo Consult in samenwerking met Twin Media boeken uit ten behoeve van de professionalisering van docenten, mentoren en leerlingbegeleiders. Meer informatie over Osmo Consult: www.osmoconsult.nl of telefonisch: 0162 451 075.

HPC verzorgt trainingen en opleidingen, voornamelijk binnen het onderwijs. HPC werkt daarbij samen met Osmo Consult. Meer informatie over HPC: www.hpc.nu of telefonisch: 030 636 29 09.

Osmo Consult en HPC bieden trainingen aan om iedereen die in het onderwijs werkzaam is de mogelijkheid te bieden de begeleidingsvaardigheden te ontwikkelen zoals in dit boek zijn beschreven.

Twin Media bv heeft zich door jarenlange ervaring ontwikkeld tot een full service grafisch adviesbureau. U kunt bij Twin Media terecht voor alle mediadisciplines: Concept & ontwerp; vormgeving & opmaak van magazines, tijdschriften en boeken; restyling van magazines en tijdschriften, inclusief het bedenken van (nieuwe)redactieformules en andere uitgifconcepten; fotografie & illustraties; webdesign, webbouw, CMS & hosting; drukwerk; apps voor ipad, iphone en andere tablets; redactionele diensten zoals schrijven en eindredactie. Meer informatie over Twin Media bv: www.twinmediabv.nl of telefonisch: 0345 470 500.

ISBN 978 94 91141 00 3
NUR 600

Eerste druk, eerste oplage, 2011

© Osmo Consult.nl, Oosterhout. Onderwijs van nu, Culemborg, 2011

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 Auteurswet 1912 j* het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

In niet juridische taal: wij ervaren het als blijk van erkenning als we op de juiste wijze worden geciteerd. Zo hebben wij er ook naar gestreefd om alle gebruikte bronnen op de juiste manier weer te geven en de inhoudelijke bijdragen aan dit manuscript te erkennen.

‘Geef een mens een vis en je voedt hem voor een dag. Leer een mens hoe hij moet vissen en je voedt hem zijn leven lang. Als je hem leert leren, dan hoeft hij niet elke dag vis te eten.’

—Vrij naar *Confucius*

Inhoudsopgave

	Waarom en hoe dit boek is geschreven	12
Hoofdstuk 1	Mentor zijn	17
	Over synergie in het begeleidingsproces; een visie op begeleiden	17
1.1	Proactief of reactief opereren	20
1.2	Reïceteren	23
1.3	Waarom reïceteren belangrijk is	23
	Een stappenplan om te reïceteren	24
Hoofdstuk 2	De opgroeiende leerling	27
2.1	Leerlingen in de puberteit	27
2.2	Moeite met plannen	29
2.3	Optimale perioden om nieuwevaardigheden te leren	31
	Effectieve leerervaringen	32
	Het leereffect van feedbackgesprekken	33
2.4	Belonen en straffen	35
	Richtlijnen voor het geven van straf	39
2.5	De emotionele achtbaan	40
	Kiezen of beslissen	40
	Emotionele hersenen	41
2.6	Angst en stress	43
	Verschillen tussen jongens en meisjes	43
	Faalangst	45
	Depressiviteit en suïcide	46
	Het verband tussen adrenaline en testosteron	46
	Verschil in gevoeligheid voor prikkels	47
2.7	Waarom pubers creatiever zijn dan volwassenen	49
2.8	Alcohol en drugs	50
2.9	Concentratie en het richten van aandacht	51
2.10	Het reproductieve geheugen en het werkgeheugen	55
2.11	Het langetermijngeheugen	57
2.12	Motivatie	60
	Motivatieproblemen: niet willen	61
	Motivatieproblemen: niet kunnen	63

Hoofdstuk 3	De mentor als brug tussen school en thuis	65
3.1	De relatie tussen leerlingen, hun ouders en school	65
	De dynamische driehoek	66
	Ontwikkeling en beïnvloeding van gedrag	67
3.2	Context en loyaliteit	69
	Verticale en horizontale loyaliteit	69
	Loyaliteit en ouderschap	73
	Gespleten loyaliteit	74
	Meerzijdige partijdigheid	76
	Adoptiekinderen	78
3.3	De opvoedingsparadox: loslaten en/of vasthouden	79
3.4	Begeleiding binnen vier dimensies	80
	De eerste dimensie: de feiten en gebeurtenissen	80
	De tweede dimensie: de psychologie	81
	De derde dimensie: de interactie	81
	De vierde dimensie: de relationele ethiek; billijkheid en rechtvaardigheid	82
	Begeleiding binnen de vier dimensies	83
	Huisbezoek	84
3.5	De balans tussen geven en ontvangen	85
3.6	Verschillende vormen van onbalans; parenti catie	88
	Passieve parenti catie	88
	Actieve parenti catie	89
	Gevolgen van een onbalans	91
3.7	Reacties op ervaren onrecht	93
	De roulerende rekening	93
	Deconstructieve en constructieve reacties	95
3.8	Begeleidingsstappen om het herstel van onrecht mogelijk te maken	97
	Erkenning van het onrecht	97
	Erkenning voor het geven in relaties	98
	Op zoek gaan naar hulpbronnen	98
	Bewustmaking van een roulerende rekening	99
	Op zoek naar ontschuldiging	99
3.9	Boodschappen uit het gezin van herkomst	102
	Opdrachten	102
	Mogelijkheden om te begeleiden	105
3.10	Zelfvertrouwen en zelfvalidatie	106

Hoofdstuk 4	De mentor in de groep	109
4.1	Het scheppen van een veilig klimaat	109
4.2	Van dramadriehoek naar groeidriehoek	110
4.3	Groepsvorming	114
	Oriëntatie	114
	Socialisatie	116
	Confrontatie	121
	Stabilisatie	123
	Afscheid	125
4.4	Tips bij het opzetten van een mentorles	126
	De eerste mentorles	126
	Vervolglessen	129
4.5	Feedback geven op gedrag; de O.E.N.-boodschap	130
	Impliciete boodschappen	130
	Het risico van 'waarschuwen'	132
	De O.E.N.-boodschap	133
	Veiligheid, geborgenheid en vertrouwen: de relatieboekhouding op orde	137
	Congruentie en duidelijkheid	139
	Aandacht, geduld, empathie en acceptatie	141
4.6	Het voeren van een klassengesprek	142
4.7	Omgaan met agressie	147
4.8	Interactieroos van Leary	148
4.9	Pesten	154
	Effecten van pesten	155
	Signaleren	155
	Mogelijkheden voor begeleiding	157
	Tips	159
Hoofdstuk 5	De coachende mentor	161
5.1	Effectieve gesprekken voeren met leerlingen	161
	Hoe ga je zitten tijdens een gesprek?	163
	Uitgangspunten voor een effectief gesprek	165
	Verschillende communicatieniveaus	168
5.2	Het O-WELKE stappenplan	169
5.3	Verbindende vragen en andere gespreksinterventies	171
	Aansluitend vragen	171
	Vragen die risico's opleveren	173
	Samenvatten/checken	174
	Bevestigen	175
	Zeggen wat je niet begrijpt	175
	Stiltes tijdens het gesprek	175

5.4	Signaleren en diagnosticeren	176
	Van etiket naar maatwerk	176
	<i>Ik zie, ik zie, wat jij ook kunt zien</i>	178
	Non-verbale communicatie	180
	De rol en de aanpak van de mentor bij het diagnosticeren en begeleiden	182
	Diagnosticeren	182
	Signaleringsinstrumenten en vragenlijsten	183
5.5	Omgaan met weerstand	184
5.6	Werken in het hier en nu; het vergrootglasmoment	188
5.7	Leerlingen met een andere culturele achtergrond	190
	Ervaren onrecht	191
	Dubbele boodschappen	191
	Groep en individu	192
	Gesprekken met ouders die niet of moeilijk Nederlands spreken	193
5.8	Hulpmiddelen voor als een gesprek stopt	194
Hoofdstuk 6	De mentor als teamlid	197
6.1	Verschillende teamrollen	197
6.2	Intervisie	198
6.3	Op zoek naar kwaliteiten en vaardigheden	200
6.4	Wederzijds lesbezoek	201
6.5	Het houden van leerlingbesprekingen	201
	Mentorenoverleg	203
	Leerlingbesprekingen	203
Hoofdstuk 7	Hulp bij specifieke problemen	205
7.1	Inleiding	205
7.2	Verwijzen is doorgeven van vertrouwen	206
7.3	Sociale vaardigheden	208
7.4	Faalangst en examenvrees	211
	Verschillende vormen van faalangst	212
7.5	Automutilatie	216
7.6	Depressiviteit	220
7.7	Overlijden en echtscheiding	222
7.8	ADHD en ADD	228
7.9	Autismespectrumstoornissen (ASS)	231
7.10	Hoogbegaafdheid	235
7.11	Hoogsensitiviteit	238

Bijlagen	
1	Vragenlijst Sociale vaardigheden 245
2	Vragenlijst Faalangst 249
3	Signaleringslijst voor faalangst 254
4	HSP-testen 255
Woorden van dank 261	
Bronvermelding 262	
	Interessante websites 263
	Websites over pesten 263
	Aanbevolen boeken 263
Over de auteurs 264	

Waarom en hoe dit boek is geschreven

Mentoren zijn in het huidige voortgezet onderwijs niet meer weg te denken. Ze zijn de spil in de begeleiding van leerlingen. In de onderbouw hebben ze dikwijls een hele klas onder hun hoede terwijl zij in de bovenbouw vaak door leerlingen individueel als mentor worden gekozen of mentor van een cluster zijn. Voor alle leerlingen die zij onder hun hoede hebben en ook voor hun ouders vormen zij het vaste aanspreekpunt. Mentoren kunnen hun leerlingen helpen inzicht te verwerven in wie ze zijn en wat ze kunnen. Dat is een bijzonder proces. Een proces waarin je als mentor en als leerling vele emoties zult ervaren. Een proces dat dikwijls niet makkelijk verloopt. Een goede mentor *zijn* voor leerlingen en hen begeleiden in hun groeiproces is niet alleen een vak maar vooral een kunst.

In alle jaren die wij inmiddels in het onderwijs werkzaam zijn, hebben wij als mentor en als leerlingbegeleider heel veel leerlingen begeleid. Wij zijn er steeds meer van overtuigd geraakt dat wij tijdens die begeleidingsprocessen zelf minstens zoveel leren als onze leerlingen en dat leerlingen daardoor één van onze belangrijkste bronnen zijn.

Met dit boek willen we vooral laten zien hoe je als mentor op een zinvolle manier je leerlingen kunt begeleiden door werkelijk contact met hen te maken. We hebben er daarbij voor gekozen om processen te beschrijven die dit contact sterk beïnvloeden, zoals de manier waarop je als mentor met leerlingen communiceert, de manier waarop je met een groep omgaat en de manier waarop je je als mens in het contact met leerlingen manifesteert.

Tijdens mentorentrainingen die wij verzorgen, vertellen mentoren over hun ervaringen. Vragen als: 'Wat kun je doen als ... gebeurt?' en 'Hoe ga je om met leerlingen, die ...?' worden dan vaak gesteld. Veel mentoren vragen dan om kennis die direct in de praktijk kan worden gebracht. Toch zijn dat vragen waarop meestal geen eenduidige antwoorden bestaan. Daarom is dit geen boek met kant-en-klare recepten die, als je ze goed uitvoert, vanzelf leiden tot een goede begeleiding. Er bestaat niet één goede manier van begeleiden. Er bestaan wel goede en inspirerende mentoren die onderling allemaal van elkaar verschillen in de manier waarop ze hun leerlingen begeleiden. Tegelijkertijd zijn wij steeds meer gaan begrijpen wat al die goede mentoren gemeenschappelijk hebben in de wijze waarop zij hun leerlingen

begeleiden en wat wij daarvan herkennen in onze eigen praktijk. Kenmerkend voor deze mentoren is dat zij zich elk op hun eigen manier werkelijk verbinden met hun leerlingen, hen werkelijk ontmoeten.

Dit boek biedt veel van deze praktijkkennis. Het biedt mogelijkheden om je perspectief als mentor te verbreden en het kan helpen verschillende mogelijkheden te onderzoeken en die in je eigen praktijk uit te proberen. De zoektocht 'Wat werkt voor mij en voor mijn leerlingen?' vergroot je bewustzijn als mentor, waardoor je steeds meer inzicht krijgt in de manier waarop je als mentor en ook als mens functioneert. Op basis van die inzichten, kun je steeds meer vaardigheden en kwaliteiten ontwikkelen. Dat proces maakt je tot een authentieke en steeds betere mentor.

Hoe kun je dit boek gebruiken?

Je hoeft dit boek niet op pagina één te beginnen en te eindigen op de laatste pagina.

Lees wat je bewust wilt lezen. Beschouw dit boek als een soort reisgids. Als je een reisgids leest zoek je naar nieuwe informatie, naar datgene wat je nog niet weet, je nieuwsgierig maakt en doet verlangen om op reis te gaan. Zo is dit boek ook bedoeld. Als je bijvoorbeeld al veel weet van communicatie en altijd goede gesprekken voert met leerlingen, sla dan het hoofdstuk over communicatie over of lees het later nog eens als bevestiging van wat je al goed doet. Als je het voeren van gesprekken met ouders lastig vindt, lees dan in ieder geval de paragraaf van het hoofdstuk dat daarover gaat.

In *Mentor van nu* hebben wij gebruik gemaakt van informatie die wij ook hebben beschreven in *Pubers van nu* (Prinsen en Terpstra, 2009, BSL, ISBN 9789031374816) en *Docent van nu* (Terpstra, 2010, OsmoConsult & Twin-Media, ISBN 9789491141010).

Als je deze boeken al hebt gelezen, zullen sommige delen van dit boek je dus bekend voorkomen. Daar waar de informatie in *Pubers van nu* vooral gericht is op het begeleiden van pubers in hun groei naar volwassenheid en *Docent van nu* op het contact tussen docent en leerlingen in en rond de les, is de informatie in dit boek gericht op de begeleiding van leerlingen door mentoren binnen de school.

Mentor van nu kan je zo helpen nieuwe wegen te vinden om een nog betere mentor te worden en zoveel mogelijk te genieten van het begeleiden van de leerlingen die aan jou zijn toevertrouwd.

Immers: leren, vooral als het gaat om persoonlijke groei en ontwikkeling, vindt plaats in de verbinding die je als mentor met je leerlingen aangaat. Elke leerling en elke mentor krijgt gestalte en wordt zichtbaar in het contact dat zij onderling hebben.

Om over na te denken

De tips en belangrijke zaken zijn gemarkeerd met twee uitroeptekens.

Door het boek heen staan tips en belangrijke zaken om even bij stil te staan, in een kader met twee uitroeptekens.

Daar waar we in de tekst 'hij' hebben gebruikt, kan ook 'zij' worden gelezen en daar waar we vrouwelijke voorbeelden hebben gegeven, kunnen ook mannelijke worden ingevuld.

Tenslotte hopen we dat dit boek zal bijdragen tot een type leerlingenbegeleiding waarin jij je als mentor gehoord weet en erkend wordt in je kwaliteiten. En waardoor je voor je leerlingen een mentor kunt zijn waarbij zij zich door jou gehoord weten en erkend worden in wie ze zijn. Dan kunnen leerlingen zich ontwikkelen tot evenwichtige en verantwoordelijke volwassenen. Daar waar wij van betekenis kunnen zijn in die ontwikkeling, weerspiegelt zich onze missie en onze passie voor leren.

Klaas Jan Terpstra en Herberd Prinsen
Oosterhout en Houten, 2011

zeer sterke patronen, die aangestuurd worden door het evolutionair oudste deel van de hersenen. Veel van dit gedrag is daarom instinctief bepaald.

Veel mensen herkennen deze stereotype familiegelekenissen wel.

Ook wijzelf herkennen dit fenomeen:

► **Voorbeeld**

Klaas Jan Terpstra is genoemd naar zijn beide grootvaders, Klaas en Jan. Regelmatig kreeg hij te horen: 'Je kijkt net zo doordringend uit je ogen als opa Jan'. En als hij weigerde een regel op te volgen: 'Dat deed opa Klaas net zo'.

Een vriend van de vader van Herberd Prinsen zei tegen hem: 'Jij lijkt erg veel op je opa'. 'Hoezo?', vroeg hij. 'Jij hebt mijn opa, die al jong is overleden, toch niet zo lang gekend?' 'Klopt', was het antwoord. 'Maar jij kunt net zo'n uitstraling hebben als hij vaak had. Je bent een echte Prinsen.'

Vanwege de enorme invloed van het gezin van herkomst op de ontwikkeling van het gedrag van een kind, de context waarin het opgroeit, kan een school er niet omheen daarover belangrijke informatie in te winnen.

Zoals wij in dit hoofdstuk zullen laten zien is de loyaliteit tussen ouders en hun kind zo sterk en van een bijzondere aard dat het bijna onmogelijk is om zonder medewerking van ouders een gewenste ontwikkeling bij een leerling in gang te zetten als er sprake is van structureel ongewenst gedrag. Pas als er wordt voldaan aan de juiste voorwaarden blijkt het mogelijk nieuw gedrag te ontwikkelen en structureel ongewenst gedrag te veranderen.

3.2 Context en loyaliteit

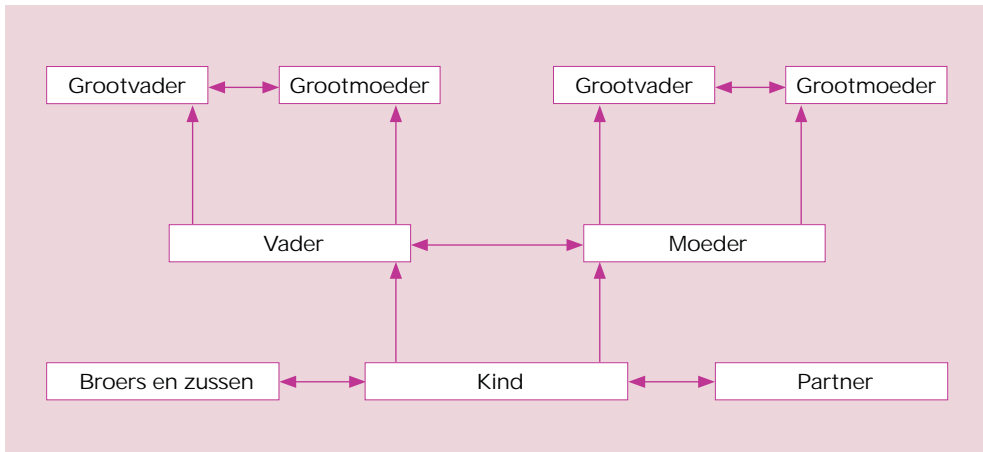
Verticale en horizontale loyaliteit

In paragraaf 3.1 merkten wij op dat de loyaliteit tussen ouders en kind een belangrijke factor is om rekening mee te houden tijdens begeleidingsgesprekken. In deze paragraaf komt aan de orde op welke manier deze loyaliteit vorm krijgt.

Wanneer mensen, en dus ook kinderen, een relatie aangaan, raken ze met elkaar verbonden. Die verbintenis wordt voelbaar in de vorm van trouw: mensen zijn in meer of mindere mate loyaal aan elkaar.

Het woord *loyaal* komt oorspronkelijk uit het Latijn: *legalis*. Het betekent letterlijk: getrouw aan aangegane verbintenissen. In die betekenis is het ook verwant aan het Franse woord *loi* dat 'wet' betekent en aan het Nederlandse

Figuur 3.2
Verticale en
horizontale
loyaliteit

legaal: binnen de wet opererend. Loyaliteit is een gevoelde verplichting, een gevoel van trouw aan de ander binnen een relatie, waaruit een dynamiek ontstaat van geven en ontvangen.

Boszormenyi-Nagy en Krasner (1994) hebben de betekenis van het fenomeen loyaliteit uitgewerkt in de *contextuele visie*. Nagy (uit te spreken als Notsch), een Amerikaanse kinderpsycholoog, heeft op basis daarvan een contextuele therapie ontwikkeld. Zijn therapie bevat vele praktische handvatten welke inmiddels hun weg hebben gevonden in de begeleiding van leerlingen door mentoren.

In deze en de volgende paragrafen bespreken wij hoe de contextuele visie voor de mentor een belangrijke grondslag kan zijn voor de begeleiding van leerlingen.

De verbinding tussen (groot)ouders en kinderen wordt een verticale loyaliteit genoemd. Verticale loyaliteit krijgt gestalte in de opeenvolgende generaties. Loyaliteit tussen ouders en kinderen is er een van een bijzondere aard. Immers: een kind dankt zijn bestaan aan zijn ouders. Als ouders een kind krijgen, maakt hen dit verantwoordelijk. Ouders zijn de eerst aangewezen verzorgers waarvan een kind lange tijd afhankelijk is. Verticale loyaliteit is dus een existentiële loyaliteit, een zijnsloyaliteit, met een ongelijkwaardig karakter. Deze band met zijn ouders en hun bijbehorende familieleden is de enige band waar een kind niet voor kan kiezen.

Naast de verticale loyaliteit bestaat ook de horizontale loyaliteit, de verbinding met broers en zussen en later de partner, vrienden en vriendinnen,

collega's en kennissen. Ook de band met broers en zussen is een gegeven waarvoor een kind niet kan kiezen. Toch heeft de band tussen broers en zussen een ander karakter dan die tussen ouder en kind. De band tussen broers en zussen is meer gelijkwaardig en niet existentieel. Een kind dankt zijn bestaan namelijk aan zijn ouders en niet aan zijn broers of zussen. Daarom wordt in dit verband van een horizontale loyaliteit gesproken.

Horizontale loyaliteit kan ook ontstaan tussen partners, vrienden en vriendinnen, collega's en kennissen. Deze loyaliteit is eveneens in principe gelijkwaardig, maar in tegenstelling tot familiebanden kunnen deze banden verbroken worden.

De verschillende loyaliteiten zijn weergegeven in [figuur 3.2](#).

De invloed van de loyaliteit tussen ouders en kinderen komt duidelijk naar voren in het onderstaande verhaal.

De ouders van Dimitri weten dat hun zoon van veertien (2 VMBO-tl) niet altijd de makkelijkste is. Dat heeft hun zoon ook wel eens in een gesprek met de mentor aangegeven. De mentor heeft met de ouders een afspraak gemaakt voor een gesprek over het functioneren van hun zoon.

Dimitri zorgt op school, in de klas, maar ook thuis regelmatig voor onrust. Aan het begin van het gesprek zeggen de ouders: 'Dimitri zal het jullie niet altijd makkelijk maken, denk ik'.

De mentor denkt: 'Eindelijk ouders die begrip voor ons hebben en die weten welk negatief gedrag hun kind regelmatig laat zien, ik hoef me dus niet te verdedigen'. Vervolgens vertelt hij in geuren en kleuren wat er aan hun zoon allemaal niet deugt.

Een paar minuten horen de ouders het verhaal over het negatieve gedrag van hun zoon aan. Dan reageert vader op geïrriteerde toon: 'Dimitri vertelt thuis dat hij niet de enige is die dit gedrag vertoont en dat is ook niet zo raar als hij les heeft van docenten die geen orde kunnen houden!' En moeder vult aan: 'Het is ons ook een doorn in het oog dat hij vaak tussenuren heeft omdat er weer een docent ziek is. Zo zorgen jullie er zelf voor dat ze kattenkwaad uit gaan halen, want meer dan kattenkwaad is het niet'. 'Dat deed ik vroeger ook', vertelde vader. 'En ik neem aan dat u zelf ook jong bent geweest en toen was u ook vast geen lieverdje.'

Onbedoeld raakt de mentor de ouders in hun loyaliteit naar hun zoon. De ouders van Dimitri weten dat er iets niet goed gaat met hun kind en ze maken dit zelf ook duidelijk aan de mentor. Zodra hun kind *door een ander* negatief wordt beoordeeld, voelen zij zich aangevallen op hun ouderschap.

Hoofdstuk 7

Hulp bij specifieke problemen

Mentoren krijgen tijdens het begeleiden van hun leerlingen regelmatig te maken met kleine en grote problemen. In dit hoofdstuk bespreken we een aantal specifieke problemen, geven we tips en adviezen die je als mentor kunnen helpen bij de begeleiding van leerlingen. Bovendien bespreken we hoe je, indien nodig, het best kunt doorverwijzen naar een deskundige.

‘Binnen de perken zijn de mogelijkheden even onbeperkt als daarbuiten.’

—J. Deelder

7.1 Inleiding

Eén van de belangrijkste taken van een mentor is om te signaleren of er mogelijk iets met een leerling aan de hand is. In een aantal gevallen is een mentor ook de eerst aangewezen persoon om leerlingen te begeleiden. Het gaat dan om leerlingen die bijvoorbeeld sociaal onhandig zijn, automutileren, last hebben van faalangst of depressiviteit. Of leerlingen die te maken hebben met ernstige gebeurtenissen in hun leven zoals ziekte, echtscheiding, het overlijden van een dierbare en dergelijke.

Daar waar nodig krijgt een mentor daarbij ondersteuning van de leerlingbegeleider of de zorgcoördinator. In ernstige gevallen zal een leerling worden doorverwezen naar een deskundige.

In dit hoofdstuk beschrijven we bovengenoemde specifieke problemen met als doel de mentor in staat te stellen tijdig de daarbij behorende signalen op te merken. Daarnaast worden tips en adviezen gegeven om leerlingen die met deze problemen te maken hebben, te kunnen begeleiden.

Naast de hierboven genoemde problemen zijn er leerlingen die kampen met een handicap, bijvoorbeeld dyslexie en discalculie. Ook zijn er leerlingen die een stoornis hebben zoals ADHD, ADD, NLD, ODD-CD, autisme, PDD-nos, het syndroom van Asperger of kampen met een hersenziekte zoals epilepsie. Ook eetstoornissen, waaronder anorexia nervosa en boulimia nervosa, komen regelmatig voor.

Op veel scholen is de zorgcoördinator de eerst aangewezen persoon om mentoren en docententeams te ondersteunen in de manier waarop zij het beste met deze leerlingen kunnen omgaan. Ook ambulante begeleiders kunnen worden ingeschakeld bij de begeleiding van leerlingen met een handicap.

Of een leerling te kampen heeft met één of meer van deze handicaps of stoornissen, kan alleen worden vastgesteld door bevoegde deskundigen op grond van daarvoor ontwikkelde criteria en diagnostische testen.

Bij leerlingen die te maken hebben met een handicap of stoornis kan het gebeuren dat eventueel ongewenst gedrag wordt gemedicaliseerd. Het kan dan verleidelijk worden de handicap of stoornis als excuus te gebruiken voor dit gedrag. Zowel de leerling zelf, als degenen om hem heen lopen het risico om hierin te vervallen. Wij zijn van mening dat dat verzwakkend kan werken voor de leerling, omdat hij niet wordt uitgedaagd iets aan zijn situatie te verbeteren: 'Ik kan er nu eenmaal niets aan doen.'

Zoals wij in paragraaf 1.1 hebben beschreven, is de begeleiding van leerlingen er in onze visie op gericht de leerlingen te versterken, het helpen ontwikkelen van hun potenties en het ontdekken van hun eigen kracht. Dat betekent dat het belangrijk is om als mentor leerlingen met een handicap of stoornis zodanig te begeleiden dat zij op school zo goed mogelijk met hun beperking leren omgaan.

De zorgcoördinator of de leerlingbegeleider en eventuele ambulante begeleiders kunnen daarbij een ondersteunende rol vervullen, zowel voor de leerling als voor jou als mentor.

7.2 Verwijzen is doorgeven van vertrouwen

Het is goed dat je als mentor weet wanneer je de begeleiding van een leerling zou moeten overdragen aan iemand die beter in staat is passende hulp te bieden omdat hij ter zake deskundig is. Op de meeste scholen is het zo georganiseerd dat je de zorgcoördinator op de hoogte stelt en dat deze zorgcoördinator jou leerling dan zal inbrengen in het Zorg Advies Team. Via de zorgcoördinator krijg jij als mentor te horen naar wie jij jouw leerling het

beste kunt verwijzen. Dit kan intern zijn naar de leerlingbegeleider, counselor, coach, decaan of vertrouwenspersoon of naar een aan de school verbonden schoolmaatschappelijk werker, orthopedagoog of psycholoog. Jouw leerling kan ook naar een externe instantie verwezen worden. Ook hier zal een coach, (school)maatschappelijk werker of orthopedagoog en/of een psycholoog, psychotherapeut of psychiater de verdere begeleiding in de vorm van coaching of therapie overnemen.

Wanneer een leerling bij jou in vertrouwen zijn verhaal kan vertellen, is het feit dat je werkelijk luistert op dat moment vaak al voldoende om helpend te zijn. Het getuigt dan van billijkheid, eerlijkheid en betrouwbaarheid als je aangeeft waar je eigen deskundigheid niet meer toereikend is. Voor veel leerlingen is de stap naar een andere onbekende deskundige vaak een hele grote. Daarom is het verstandig om die stap samen met jouw leerling voor te bereiden en hem te helpen het eerste contact te leggen. Zoals in hoofdstuk 4 uitgebreid aan de orde komt, is het uitermate belangrijk om de ouders of eventuele andere verantwoordelijke opvoeder(s) daarbij te betrekken. Ook is het belangrijk om afspraken te maken over hoe de contacten met betrekking tot de externe begeleiding zullen verlopen, teneinde te voorkomen dat de verschillende begeleiders langs elkaar heen gaan werken. Als het goed is ontstaat zo een proces van gedeeld vertrouwen.

Natuurlijk kun je als mentor ook naar een collega-begeleider verwijzen, bijvoorbeeld een leerling met sociaal onhandig gedrag naar de sociaal vaardigheidstrainer, een dyslectische leerling naar de remedial teacher of een leerling met faalangst naar de faalangstrainer.

Verder doe je er goed aan intern naar een collega te verwijzen als de problematiek van een leerling raakt aan je eigen, vaak nog onverwerkte emotionele ervaringen. Verwijzen wordt vaak lastig als er tijdens de bijeenkomsten met de leerling een sterke vertrouwensband is ontstaan. Maar het is juist de sterke vertrouwensband die *nodig* is om een verwijzing tot een succes te maken. Als je te snel verwijst, zonder dat er van een vertrouwensband sprake is, is de kans op mislukken groot. Uit ervaring is ons bekend dat bijvoorbeeld bij seksueel misbruik, kindermishandeling en andere zware problemen de leerling niet snel het achterste van zijn tong laat zien.

De school en haar begeleiders, maar ook elke andere hulpverlener, worden keer op keer door de leerling getest op betrouwbaarheid. Als je een leerling al na een eerste gesprek wilt verwijzen is dit gedoemd te mislukken omdat er dan nog te weinig vertrouwen is opgebouwd. Verwijzen kan dus pas succesvol zijn als er een vertrouwensband bestaat. De mentor die verwijst moet zijn uiterste best doen het met hem opgebouwde vertrouwen aan de andere begeleider over te dragen. Dit kun je bereiken door een leerling er-

van te overtuigen dat de ontstane vertrouwensband niet beschaamd zal worden, dat het voor hem niet passend zou zijn als jij zou doorgaan met begeleiden en dat hij meer geholpen is met een verwijzing naar een begeleider die beter bekend is met zijn problematiek.

Heel belangrijk is dat een mentor aan de leerling laat weten dat hij de andere begeleider kent en weet dat deze te vertrouwen is. Vaak is de teleurstelling van deze leerling groot en het is essentieel om dat te erkennen en niet van tafel te schuiven. Daarnaast zal de nieuwe begeleider het verlies van de vertrouwensrelatie met de vorige begeleider moeten erkennen.

Voor een zo groot mogelijk succes is het goed als de mentor en de zorgcoördinator regelmatig met de betrokken deskundigen contact hebben over het handelingsplan. Onze ervaring is dat dit het beste door de zorgcoördinator van de school kan gebeuren. Deze staat vaak iets hoger in aanzien en heeft meer contact met externe begeleiders.

Vervolgens kan de zorgcoördinator de consequenties van het handelingsplan bespreken met de mentor en docenten die aan de betrokken leerling lesgeven. Hierdoor wordt de kans vele malen groter dat de mentor en de docenten de leerling bieden wat hij nodig heeft en dat wat zij doen niet haaks op het handelingsplan staat. Natuurlijk is het belangrijk dat de mentor of zorgcoördinator ook regelmatig contact heeft met de externe begeleider om de voorde- ringen van de leerling te bespreken. Wanneer de bege- leiding door de andere hulpverlener eenmaal op gang is gekomen, blijft het belangrijk om regelmatig met de leerling de voortgang te bespreken en na te gaan hoe hij de geboden hulp ervaart. Op die manier blijft de ver- trouwensrelatie in stand. Zelfs regelmatig alleen maar vragen 'Hoe gaat het nu?' kan daar al bij helpen. Onze ervaring tot nu toe is dat er vaak te weinig contact is tus- sen de hulpverlenende instanties onderling, de school en de externe begeleider.

Oefening

Het opstellen van een hypothese of het formuleren van een diag- nose is vakwerk. Probeer eens een voorzichtige diagnose te stellen ten aanzien van het ge- drag van de leerling die je uitge- breid hebt geobserveerd. Wat is je hypothese? Leg je diagnose en je hypothese voor aan een col- lega die dezelfde leerling even- eens heeft geobserveerd en vraag of hij zich hierin kan vinden.

7.3 Sociale vaardigheden

Beschrijving

Leerlingen die sociaal onhandig zijn, kunnen door medeleerlingen en do- centen als lastig worden ervaren omdat deze leerlingen vaak slecht kunnen inschatten wat op een bepaald moment gepast gedrag is. Ze missen de vaar-